

Søren Kierkegaard

Bogholderen

genfortalt af Flemming Chr. Nielsen

Forord

Bogholderen er genfortalt efter det afsnit, der hedder "En Mulighed" i Søren Kierkegaards "Stadier paa Livets Vei." Bogen udkom første gang i 1845, og "En Mulighed" er et af de mere gådefulde kapitler, ikke kun i denne bog, men i hele Kierkegaards forfatterskab.

Fortællingen om et bordelbesøg og dets konsekvenser for en stakkels bogholder har ført til spekulationer om en forbindelse med Kierkegaards eget liv eller med hans far Michael Pedersen Kierkegaards. Mange har læst historien som en kode, der enten skal udtrykke Søren's frygt for at være blevet far til et barn eller Michael Pedersen Kierkegaards angst for at have pådraget sig syfilis i det København, hvortil han som 11-årig udvandrede fra Sædding ved Skjern.

Men frem for anledning til nysgerrighed er novellen en uforglemmelig, rørende og medrivende beretning om, hvad der sker, når tanker kører i ring, og fornuften okkuperes af en fix idé.

Jeg har forsøgt at gøre "En Mulighed" tilgængelig for læsere, der ikke umiddelbart har lyst til at gå i gang med Søren Kierkegaard. Måske kan genfortællingen være en inspiration.

Flemming Chr. Nielsen

Langebros bro har fået sit navn på grund af længden. Opfattet som en bro er den nemlig lang, men opfattet som en vej er den kort. Det kan man let finde ud af ved at gå over den.

Når man så står på den anden side: på Christianshavn, så virker det alligevel, som om broen må være lang. Man er langt, man er meget langt fra København.

Man mærker straks, at man ikke er i en hovedstad. Man savner den støj og færdsel, der er på gaderne i København. Man er lidt ved siden af sig selv. Man er ikke imellem folk, der hele tiden mødes og skilles. Man er uden for travlheden og det støjende fællesskab, hvor alle og enhver bidrager til det almindelige spektakel.

Derimod er der en stilfærdig ro på Christianshavn. Åbenbart kender man ikke til alle de ærinder, der gør københavnernes så larmende og fortravlede. Her er det ikke, som om jorden ryster under én. Man står så fast og sikkert, som nogen stjernekygger kan ønske sig det.

Man kigger sig forgæves om efter de mange måder, man kan blive adspredt på i København. Der kan man hvert øjeblik undgå at være alene med sig selv. Men på Christianshavn føler man sig forladt og fanget i den stilhed, der isolerer én. Man kan ikke undgå at være alene med sig selv. Der er intet til at adspredde.

I enkelte kvarterer er gaderne så tomme, at man kan høre sine egne fodtrin. De store pakhuse gemmer på intet, og de indbringer intet. Ganske vist er Ekko en meget tavs beboer, men hvad angår forretningen og fortjenesten kan ingen ejer være tjent med at have Ekko som logerende.

I de kvarterer, som er befolkede, er der ganske vist liv, men det er ikke højrøstet. Det er som en stille larm af mennesker. På mig gør det samme indtryk som den summen, der antyder sommerens stilhed ude på landet.

Man bliver vemodig, så snart man kommer til Christianshavn. Erindringen bliver vemodig mellem de tomme pakhuse. Øjet bliver vemodigt i de overbefolkede gader. Den eneste idyl er fattigdommens og elendighedens. Man har krydset det salte hav for at komme herud. Nu er man langt, langt borte.

Man er i en anden verden, hvor der bor en slagter, som handler med hestekød. På Christianshavns eneste torv står der kun en ruin efter en ildebrand. From overtro fortæller, at ildebranden fortærede alt og lod kirken stå. Det passer ikke. Ildebranden fortærede kirken og lod fængslet stå.

Man er i en fattig købstad. Kun enkelte mistænkelige personer og politibetjentenes opsyn minder om, at København ligger i nærheden.

Alt andet er som i en købstad. Den stille larm af mennesker. Alle kender hinanden. En sølle stakkel optræder hver anden dag som drukkenbolt. En sindssyg, der er kendt af alle, passer sig selv.

For nogle år siden kunne man i den sydlige del af Overgaden oven Vandet træffe på en høj og mager mand. I et bestemt dagligt tidsrum gik han med nøje afmålte skridt frem og tilbage på fliserne.

Man kunne slet ikke undgå at lægge mærke til hans spadseretur. Den var højst påfaldende. Strækningen, han gik, var så kort, at det måtte stå klart for enhver, at han ikke var ude i et ærinde. Han spadserede heller ikke som andre mennesker. Når man nogle gange havde lagt mærke til ham, kunne han efterhånden ligne et eksempel på vanens magt.

En kaptajn, der på sit skib er vant til at spadserere hen over dækket, udser sig på landjorden en strækning af samme længde. Ganske mekanisk går han frem og tilbage. På samme måde med Bogholderen, som han blev kaldt.

Når han kom hen til enden af gaden, gav vanen et ryk i ham. Han stoppede op, stod stille og løftede hovedet. Han vendte om, rettede igen sit blik mod jorden og spadserede tilbage.

Igen og igen.

Bogholderen var naturligvis kendt i hele kvarteret. Men skønt han var sindssyg, var der ingen, som fornærmede ham. Tværtimod blev han af sine naboer behandlet med en vis respekt. Sikkert fordi han både havde formue og var gavmild.

Og så var han af udseende en nydelig mand. Vist havde hans ansigt et noget ensformigt udtryk, men trækkene var regelmæssige. Han var rank af skikkelse. Han var endda elegant i sin påklædning.

At han var sindssyg viste sig mest om formiddagen mellem klokken 11 og 12. I det tidsrum gik han på fliserne mellem Børnehusbroen og den sydlige ende af gaden.

Resten af dagen havde han vel samme behov for at gå sin bestemte tur, men han gjorde det ikke. Han snakkede med folk. Han gik længere ture. Han foretog sig mange ting.

Men mellem klokken 11 og 12 var det umuligt at få ham til ikke at gå. Man kunne heller ikke få ham til at gå en længere tur. Han svarede ikke, hvis man spurgte ham om noget. Han hilste ikke engang. Ellers var han høfligheden selv.

Mens Bogholderen levede, fik jeg aldrig at vide, om det bestemte tidsrum havde en særlig betydning for ham. Og efter hans død var der ingen, hos hvem jeg kunne skaffe mig nærmere oplysninger.

Naboernes holdning til Bogholderen mindede om indernes forhold til en sindssyg. De opfatter ham som en vismand. Måske havde naboerne også mange gætterier om grunden til Bogholderens ulykkelige situation. Men de holdt meget af ham, og de snakkede ikke om deres gætterier.

Egentlig har jeg kun hørt ét eneste gæt. Måske har der heller ikke været flere. Man gættede på, at han havde været forelsket i en dronning af Spanien.

Det var helt bestemt et forkert gæt. Det tog ikke engang hensyn til et meget mærkeligt træk hos Bogholderen: han holdt i særlig grad af børn. Han var meget gavmild over for børn. Han brugte sin formue på børn.

Af den grund var han elsket af de fattige. Mange fattige koner forlangte af deres børn, at de skulle hilse høfligt på Bogholderen. Men om formiddagen mellem klokken 11 og 12 hilste han aldrig igen.

Jeg har tit set, hvordan en fattig kone gik forbi ham med sine børn. Både konen og børnene hilste høfligt og venligt på Bogholderen. Men han så ikke op. Og når den fattige kone var kommet forbi ham, rystede hun på hovedet.

Det var et rørende syn. Den fattige kone følte vel, at hendes ædle velgører (det er jo de fattiges udtryk) var mere ulykkelig, end hun selv var.

Men børn interesserede ikke kun Bogholderen, fordi de gav ham en lejlighed til at være gavmild. Nej, det var børnene selv, der interesserede ham. Og det på en ganske særlig måde.

Når han så et barn uden for tidsrummet mellem klokken 11 og 12, forsvandt det ensformige udtryk i hans ansigt. Ansigtet blev livligt. Det afspejlede mange stemninger.

Han henvendte sig til barnet, og han gav sig til at snakke med barnet. Han kiggede på barnet med samme nysgerrighed som en maler, der kun maler ansigter af børn.

Det så man på gaden. Men den, der så Bogholderens lejlighed, blev endnu mere forundret. Man får ellers ofte et helt andet indtryk af et menneske, når man ser ham i hans hjem.

Det gælder ikke kun for guldmagere og astrologer. I deres dagligstue ser de ud som andre mennesker, men når de pusler med deres videnskab, har de en høj, spids hat på hovedet. De bærer et langt hvidt skæg, og de laver deres stemme om.

Ikke engang en datter kan kende dem. Hun tror, hendes far er en julemand.

Man opdager altså tit, at et menneske optræder ganske anderledes i sit hjem end ude i livet. Men sådan var det ikke med Bogholderen.

Også i hans hjem lagde man mærke til hans store interesse for børn. Han havde en ret omfattende bogsamling, og alle bøgerne handlede om menneskers udseende.

Desuden havde han en mængde kostbare illustrationer foruden billeder, han selv havde tegnet.

Det var livagtigt tegnede portrætter af ansigter. Han havde først tegnet et bestemt ansigt. Så havde han tegnet en række andre ansigter, der lignede det første, men hvor ligheden blev svagere og svagere. Dog var der altid en smule lighed tilbage.

Man fandt også ansigter, der var tegnede efter matematiske forhold. En enkelt streg blev ændret, og man så, hvordan hele ansigtet blev forandret.

I særlig grad var Bogholderen optaget af ligheden i en familie fra generation til generation. Det er

måske en skam, at hans tegninger aldrig kom for dagens lys. Godt nok var han sindssyg, men en sindssyg er ikke den dårligste iagttager, man har.

Den nysgerrige iagttager ser meget. Den videnskabelige iagttager er al ære værd. Den bekymrede iagttager ser, hvad andre ikke ser. Men den sindssyge iagttager ser måske mest.

Hans iagttagelser er de mest skarpsindige og de mest udholdende.

I manges øjne var Bogholderen slet ikke sindssyg, når han syslede med sine tegninger og heller ikke uden for tidsrummet mellem klokken 11 og 12.

Men sandheden er, at netop da var han allermost sindssyg. Han ledte efter et ubekendt x. Han ledte efter en regel om ansigters indbyrdes lighed i en familie.

I sin indbildning var han sikker på, at hvis han en dag gjorde den opdagelse, han ledte efter, så ville den kun bekræfte ham i en sørgelig personlig sag.

Bogholderen var søn af en fattig funktionær. Han var som ung blevet ansat på et kontor hos én af de mest velhavende købmænd. Han var en stilfærdig og genert ung mand. Men han passede sit arbejde med omhu og punktlighed. Købmanden opdagede snart, at han var en dygtig medarbejder.

Sin fritid brugte han på læsning. Han lærte sig fremmede sprog. Han udviklede sit talent for at tegne. Han besøgte hver dag sine forældre, hvis eneste barn han var.

Sådan levede han uden at kende til verden. På kontoret havde han en god stilling. Han fik snart en udmærket løn.

Men som årene gik, blev han mere og mere fremmed for verden. Han mærkede det knap nok selv, for han havde sin tid udfyldt. Kun en enkelt gang fik han en anelse om det. Han standsede pludselig op, som om der var noget, han havde glemt. Han kunne ikke engang begribe, hvad det var. Men noget måtte det være. Han havde glemt at være ung og fornøjet.

Han lærte et par andre kontorister at kende. De var friske folk. De opdagede snart hans generthed, men på den anden side havde de stor respekt for hans kundskaber. De lod ham egentlig aldrig mærke, hvad han manglede. Af og til inviterede de ham med i teatret eller på en udflugt eller på et værtshus. Han tog med og havde det fint.

På den anden side tog de andre ingen skade af hans selskab. Hans generthed lagde måske et bånd på deres lystighed, så den ikke blev for vild. Men generthed er ikke en magt, der kan hævde sig og gøre sig gældende.

Hvad enten det nu skyldtes det ene eller det andet, så endte en skovtur med et aftenbesøg på en glimrende restaurant. De to andre kontorister var allerede godt berusede. Bogholderens generthed opildnede dem. Og vinen havde en særlig virkning på hans egen pinlige fornemmelse af generthed.

Nu førte de andre ham med sig, og i fuldskab var han blevet et ganske andet menneske – og han var i dårligt selskab.

De besøgte et af de steder, hvor man betaler for en kvindes foragtelighed. Hvad der skete her, vidste han ikke engang selv.

Dagen efter var han trist til mode og misfornøjet med sig selv. Om natten havde søvnen udslettet alle indtryk. Han huskede dog så meget, at han aldrig mere søgte disse venners hverken gode eller dårlige selskab. Hvis han havde været flittig før, så blev han det nu endnu mere.

Smerten over, at hans venner havde fristet ham, eller over, at han havde haft den slags venner, gjorde ham endnu mere tilbageholdende.

Dertil bidrog også hans forældres død.

Hos købmanden derimod steg hans anseelse i takt med hans dygtighed. Han var en meget betroet medarbejder. Man overvejede allerede at gøre ham til medejer af firmaet, da han blev syg, ja dødssyg.

I det øjeblik, han var Døden nærmest og allerede ved at betræde "Evighedens alvorlige bro," vågnede pludselig en erindring om den nat.

Han blev helbredt, men da han rejste sig fra sit sygeleje, tog han en *mulighed* med sig. Muligheden blev ved med at forfølge ham. Og han blev selv ved med at forfølge denne mulighed. Denne mulighed boede i hans tavshed. Denne mulighed satte hans ansigt i bevægelse, når han så et barn.

Muligheden var, at et andet væsen skyldte ham sit liv.

I sin bekymring søgte han efter den ulykkelige. Hvis der fandtes én. Og denne søgen gjorde ham til en gammel mand. Ikke i år, men i sind. Og det, som gjorde ham sindssyg, var, at han aldrig kunne finde ud af det. De to kontorister var for længe siden rejst til Amerika og var forsvundet.

Han vidste ikke engang, om hans sindssyge var en følge af hans sygdom. Om den var en feberfantasi, eller om Døden virkelig var kommet hans hukommelse til hjælp med en erindring om den nat.

Se, derfor endte det med, at mellem klokken 11 og 12 vandrede han tavs og med bøjet hoved den korte vej. Og resten af dagen vandrede han den uhyre omvej i alle muligheders fortvivlede labyrinter.

I begyndelsen kunne han dog godt passe sit arbejde på kontoret. Han gjorde det som altid med omhu og punktlighed. Han slog op i regnskabsbøger, men det hele forekom ham af og til at være et unyttigt besvær. Det var noget ganske andet, han skulle slå op og se efter.

Han afsluttede årets regnskab, men af og til forekom det ham at være en spøg. Han tænkte på sit eget uhyre regnskab.

Så døde købmanden og efterlod sig en stor formue. Da han havde holdt af Bogholderen, som om han var en søn, og da han selv var barnløs, gjorde han ham til sin arving. Derpå afsluttede Bogholderen regnskabet. Og så blev han videnskabsmand.

Nu havde han rigelig med fritid. Hans bekymrede erindring om den nat var måske ikke blevet til en fix idé, hvis ikke der var stødt noget andet til.

Den eneste slægtning, han havde tilbage, var sin afdøde mors gamle fætter. Han var ungarl, og efter sine forældres død var Bogholderen flyttet hen i hans hus.

Fætteren blev han kaldt.

Fætteren holdt meget af at fortælle vittigheder. Især vendte han hele tiden tilbage til én bestemt vittighed:

– Ingen mand, ikke engang en ægtemand, kan med sikkerhed vide hvor mange børn, han har.

Sådan var Fætteren nu engang. Han var ellers afholdt af alle. Han var en munter selskabsbror, men uden tobak og vittigheder var han ikke sig selv. Uden tvivl havde Bogholderen derfor mange gange hørt Fætterens lager af vittigheder. Også den, at ingen mand kan vide hvor mange børn, han har. Men Bogholderen har ikke forstået den, og han har ikke hørt ordentlig efter.

Nu sigtede vittigheden derimod hele tiden efter hans ømme side. Det virkede, som om den var beregnet på at såre netop dér, hvor Bogholderen havde sin svaghed.

Han gik og spekulerede, og hver gang Fætteren gentog sin vittighed, satte den sig mere og mere fast. Bogholderens egen tavshed og Fætterens vittighed bearbejdede hans forstand så længe, at forstanden til sidst ikke kunne holde det ud.

Forstanden flyttede ud. Sindssygen flyttede ind.

Men Bogholderen fandt aldrig det ubekendte x.

Undertiden forekom det ham, at det, han søgte, måtte være langt borte. Undertiden at det var ham så nært, at han kun følte sin egen elendighed, når den fattige på børnenes vegne takkede for hans gaver.

Det forekom ham at være den dybeste rædsel, hvis en far kom til at give sit eget barn en pengegave. Derfor ville han ingen tak have. En tak kunne være en forbandelse, men han kunne heller ikke lade være med at give. Og fattige folk havde aldrig mødt en hjælpsomhed på så gode vilkår.

Ofte så jeg Bogholderen derude, når han vandrede i Overgaden oven Vandet. Jeg så ham også ellers.

Men engang traf jeg ham på en vinstue. Snart opdagede jeg, at han kom der hver fjortende dag om aftenen.

Han læste aviserne, drak et glas vin og snakkede med en gammel kaptajn, der kom hver eneste aften. Kaptajnen var et stykke oppe i halvfjerdserne, hvidhåret og sund af udseende. Intet i hans skikkelse viste tegn på, at han på andre måder end som sømand havde været omtumlet i livet.

Hvordan de to havde lært hinanden at kende, ved jeg ikke. Det var et vinstue-bekendtskab. De sås kun dér. Snart talte de engelsk, snart dansk med hinanden. Undertiden blandede de begge sprog.

Bogholderen var dér et ganske andet menneske. Han trådte ind ad døren og hilste på engelsk. Det oplivede den gamle sømand. Han kom til at se så livlig ud, at man knap kunne kende ham.

Kaptajnens øjne var ikke de bedste. Med årene havde han mistet evnen til at bedømme folks udseende. Bogholderen, der kun var omkring fyrre år og netop her så meget yngre ud end ellers, kunne derfor bilde kaptajnen ind, at han var tres år.

Og det blev han ved med at påstå.

Kaptajnen havde i sin ungdom været en lystig fætter. Han var ivrig efter at fortælle lystige historier om dansebulerne i London, om alt det med tøserne og så om Indien.

Derpå skålede de, og kaptajnen sagde:

– Ja, det var i vor ungdom. Nu er vi gamle. Ja, jeg skal ikke sige vi, for hvor gammel er det, De er?

– Tres år, svarede Bogholderen. Og så skålede de igen.

Stakkels Bogholder! Det var hans eneste betaling for en tabt ungdom.

Endelig døde Bogholderen. I nogle dage var han syg. Så kom Døden for alvor, og det blev alvor med, at han skulle betrede Evighedens forfærdelige bro.

Den mulighed, han frygtede, plagede ham ikke mere. Den havde været en fix idé, men hans gode gerninger fulgte ham sammen med den fattiges tak. Erindringen om ham blev også tilbage i børnenes sjæl. De vidste hvor meget, han havde gjort for dem.

Jeg fulgte Bogholderen til graven. På vej hjem fra graven kom jeg til at køre med Fætteren. Jeg vidste, at Bogholderen havde skrevet testamente, og at Fætteren ikke var pengegrisk.

Jeg tillod mig derfor at sige, at der var noget vemodigt i, at Bogholderen ingen familie havde, der kunne arve, hvad han måtte efterlade sig af formue. Det var vemodigt, at han ikke havde været gift og ikke efterlod sig børn.

Fætteren var mere bevæget ved dødsfaldet, end jeg havde ventet, og han gjorde i det hele taget et bedre indtryk, end jeg havde formodet. Alligevel kunne han ikke afholde sig fra at sige:

– Ja, min gode ven. Ingen mand, ikke engang en ægtemand, kan med sikkerhed vide hvor mange børn, han efterlader sig.

Det trøstede mig, at det bare var et ordsprog, han havde. Måske var han slet ikke klar over, hvad han sagde. Det sørgelige var at have sådan et ordsprog.

Langebros bro har fået sit navn på grund af længden. Opfattet som en bro er den nemlig lang, men opfattet som en vej er den kort. Det kan man let finde ud af ved at gå over den.

Når man så står på den anden side: på Christianshavn, så virker det alligevel, som om broen må være lang som vej. Man er langt, man er meget langt fra København.